

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

26ste JAARGANG, NUMMER 9, OKTOBER 1990

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redaktie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

EEN ,WILDE' STAKING OM ERKENNING VAN EEN VAKBOND AF TE DWINGEN

Een ,wilde' staking is in het algemeen een staking die niet door een bond of door bonden wordt uitgeroepen en niet door hen wordt gesteund. Het is een actie, waarbij de strijdende arbeiders hun eigen weg gaan. En die eigen weg is dan bijna altijd een totaal andere dan die, welke de vakbeweging bewandelt. Bij vrijwel iedere ,wilde' staking staat de vakbeweging ofwel werkloos aan de kant, ofwel zij doet alle mogelijke moeite om de staking te breken. En tijdens een ,wilde' staking plegen de stakers zich doorgaans uitermate kritisch uit te laten over de vakbeweging in het algemeen en over ,hun' bond in het bijzonder. Maar dit alles is *n i e t* van toepassing op de ,wilde' staking, die begin augustus j.l. uitbrak op de Britse olieplatforms in de Noordzee.

Deze staking werd inderdaad niet door enige vakbond uitgeroepen of geleid. De leiding berustte bij een kommittee, het onofficiële *Offshore Industry Liaison Committee*, dat in het algemeen geen beslissingen nam zonder overleg te plegen met de basis. Weliswaar werd dit kommittee door sommige Britse kranten nu en dan als „een soort van vakbond” aangeduid, maar niettemin noemden diezelfde kranten aan één stuk door de actie beurtelings „onofficieel” en „wild”. Dat deden eveneens de oliemaatschappijen en andere bij het konflikt betrokken ondernemers. Daar was in zoverre gegronde reden voor dat ongeveer tachtig procent van de werkers op de olieplatforms niet in vaste dienst is, maar al naar de behoefte door wervingsmaatschappijen („Contractors”) wordt aangeworven. Voor hen die tot deze categorie behoren is er tot dusver geen speciale vakbond, omdat de ondernemers die niet willen accepteren. Wat nu echter deze staking anders dan een andere ,wilde' staking maakt, is de omstandigheid, dat door de ,wilde' stakers bijvoorbeeld werd geëist, dat de vakbeweging als vertegenwoordigster van de arbeiders zou worden erkend en dat daarmee kontrakten zouden worden afgesloten over lonen en arbeidsvoorwaarden. Vaak heeft men bij een ,wilde' staking mede te maken met *georganiseerden* die in strijd gaan tegen de wil van de bond, die niet in staat blijkt hun belangen te benartigen. Bij het onderhavige konflikt is de strijd aangebonden door in meerderheid *ongeorganiseerden*, die menen, dat hun belangen het best door een bond kunnen worden behartigd.

Op maandag 6 augustus sprak het Britse dagblad *The Guardian* van de „Omvangrijkste en best gecoördineerde stakingsactie sinds 26 jaar geleden de oliewinning in de Noord-

zee begon." De direkte aanleiding ertoe was een ongeluk met een helikopter die op 2 augustus boorarbeiders naar een platform bracht. De landingspoging mislukte. Het toestel stortte in zee en zes inzittenden kwamen om het leven. Het was voor de arbeiders het zoveelste bewijs, dat het met hun veiligheid nog altijd droef gesteld is, ook al zijn de veiligheidsvoorschriften dan inmiddels, na het ongeluk op het *Alpha Piper-platform* ¹⁾, verscherpt en moeten er nog voor het eind van dit jaar aanzienlijke verbeteringen worden getroffen, die bij elkaar 750 miljoen pond vergen.

Direkt na dit jongste ongeluk met een helikopter waren er „sit-in"-stakingen, d.w.z. stakingen waarbij de olieplatform van Shell en BP bezet werden. Shell antwoordde met het ontslag van hen die aan deze sit-in's hadden deelgenomen. De weigering van de ontslagenen de platforms te verlaten vormde het begin van de grootscheepse aktie waarmee tegen het ontslag en tegen de nog altijd in de olie-industrie bestaande werksituatie in de tweede augustusweek werd geprotesteerd.

Was het helikopterongeluk de aanleiding, de buitengewoon slechte arbeidsverhoudingen waren natuurlijk de dieper liggende oorzaken van het konflikt. Zij verklaren waarom aan een oproep van het *Offshore Industry Liaison Committee* op grote schaal gevolg werd gegeven. Of liever gezegd: aan de oproepen. Want het ging telkens om een 24-uur-staking, de een na de ander, omdat de ondernemers de duidelijke signalen kennelijk niet wensten te verstaan.

Hoe slecht de arbeidsverhoudingen waren werd duidelijk geschetst door *Lorna Robertson*, de vrouw van een der betrokken (losse) arbeiders. Aan een verslaggever van *The Guardian* ²⁾ vertelde zij: „Er is geen enkele zekerheid dat men werk heeft, en niets dat op een arbeidsovereenkomst lijkt. Mijn man en zijn kollega's weten de ene dag niet of zij de andere dag ook aan de slag kunnen." De wervingsmaatschappijen ronselen voor de olie-industrie werknemers uit de gebieden als *Clydeside*, *Tyneside* en *Teeside*, gebieden met een heel hoog werkloosheidspercentage. En krant als *The Guardian* laat er geen twijfel over bestaan, dat de olie- en wervingsmaatschappijen van die toestand profiteren. De arbeidsverhoudingen bij de oliewinning in de Noordzee zijn volgens deze krant vergelijkbaar met die, welke in de 19e eeuw in de Britse textielindustrie bestonden. Dat, ofschoon er sinds het begin van deze oliewinning al het een en ander is verbeterd, wat overigens niet aan de maatschappijen ligt. Het is niet voor niets, dat in een te Aberdeen gehouden stakersvergadering t grote bitterheid over de oliebaronnen werd gepraat. „Ze kunnen doodvallen", zo was de stemming. „En die van Shell het eerst!"

Op dinsdag 7 augustus bedroeg het aantal stakers 1600. De ondernemers lieten weten, dat ze niet voor druk wilden wijken en zeiden, dat ze niet zouden onderhandelen zolang er aktie werd gevoerd. De arbeiders gaven te kennen, dat ze eventueel „tot het bittere einde" bleven strijden. Ze wisten wat voor vlees ze met de maatschappijen in de kuip hadden. „Als we niet winnen wordt de klok tien jaar teruggezet", riep daar staker *Vaughan Mitcher*. Het *Offshore Industry Liaison Committee* begreep, dat uitbreiding van de aktie de enige kans op de overwinning was. De achterban begreep het ook. Naarmate de tijd verstreek nam het aantal aktievoerenden voortdurend toe. Er werd nu eens hier, dan weer daar, nu eens op dit, dan weer op dat platform gestaakt. De oliemaatschappijen reageerden fel met massaal ontslag van aktievoerenden. Het antwoord van de stakers was: bezetting van de platforms. Soms lieten ze zich wel maar soms ook weer niet door

1) Het ongeluk op het platform Alpha Piper in 1988 vergde 167 doden. In dat hele jaar vielen er 514 slachtoffers..

2) De gegevens voor deze beschouwing hebben we gehaald uit *The Guardian* van 6, 7, 10 en 11 augustus, uit *Financial Times* van 4, 7 en 10 augustus en uit *NRC/Handelsblad* van 8 augustus.

intimidatie daarvan verdrijven. Namens de wervingsmaatschappijen verklaarde de heer *David Odling*, dat de akties waren begonnen drie dagen nadat er een brief was binnengekomen waarin medewerking werd gevraagd voor het organiseren van een geheime stemming over de wenselijkheid van vakorganisatie. „Wij hadden”, aldus de heer Odling, „meteen al (in positieve zin) op die brief geantwoord, maar toen de akties begonnen vormde dat voor onze medewerking wel een belemmering.” *Ronny McDonald*, de voorzitter van het *Liaison Committee*, noemde die mededeling stemmingmakerij. Dat soort verzoeken om medewerking waren er al veel eerder geweest maar, zo zei hij, „de ondernemers zijn er nog nooit serieus op ingegaan.”

Een week nadat het konflikt begon toonden drieduizend arbeiders van Schotse konstruktie- en gasbedrijven hun sympathie met de akties van hun kameraden van de olie-industrie. Ze legden voor een dag de genoemde bedrijven plat. Het *Liaison Committee* riep voor de derde keer een 24-uur-staking uit en opnieuw werd aan de oproep door meer arbeiders gevolg gegeven. Naar buiten toe verkondigde het kommittee nadrukkelijk, dat er geen sprake was van een *loonkonflikt*, maar dat het, behalve om meer veiligheid, ging om erkenning van de vakbeweging en om arbeidsovereenkomsten zoals die overal in andere bedrijfstakken werden afgesloten.

Toen de arbeiders voet bij stuk hielden leek het erop dat de wervingsmaatschappijen bereid waren tot enige concessies. De heer Odling verklaarde dat men aan een stemming over vakorganisatie wilde meewerken, op voorwaarde dat de arbeid onmiddellijk zou worden hervat. Toen hem dat geen resultaat opleverde, tapte hij onmiddellijk uit een ander vaatje. Hij voelde, sprak hij, niets meer voor vakbondserkenning en trok de desbetreffende belofte in omdat „hem inmiddels duidelijk was gebleken, dat de leiding van de vakbeweging niet in staat was de bestaande situatie meester te worden.

Eerder al hadden de ondernemers zich bereid getoond de begin augustus ontslagen arbeiders terug te nemen, maar dan wel op voorwaarde dat zij een verklaring zouden tekenen, dat zij niet langer aan stakingen zouden deelnemen. „Teken maar”, zei Ronny McDonald. „Daardoor verandert er niets, want je tekent onder druk en zo'n handtekening is nietig volgens de *Employment Protection Act* (Wet tot bescherming van de arbeid).

Wat de officiële Britse vakbeweging betreft, haar positie was op z'n zachtst gezegd eigenaardig. Een zestal bonden telde leden onder sommige kategoriën, hoofdzakelijk onder de vaste boorarbeiders, zoals bijvoorbeeld de technici. Maar deze organisaties waren nauwelijks partij in het konflikt. Niettemin konden zij zich uiteraard geen volstreekte onverschilligheid of ongeïnteresseerdheid permitteren. *Bob Eadie*, een bestuurder van een van de technische bonden, verklaarde tegenover een redakteur van de *Financial Times*, dat hij „informele kontakten had gehad met de oliemaatschappijen en dat hij zocht te bewerkstelligen voor z i j n l e d e n (spatiëring van óns — D & G) erkenning van de bond te krijgen.”

De heer *Roger Lyons*, de sekretaris-generaal van een andere technische bond, nad heel aan het begin van het konflikt een totaal ander geluid laten horen. Hij deed een beroep op de (conservatieve) regering, er een einde aan te maken. „De staatssekretaris voor de energie zou zichzelf een bitter verwijt moeten maken als hij niet tussenbeide zou komen om te verhinderen dat de Noordzee-oliewinning ten prooi zou vallen aan anarchie”, zei hij.

Een dergelijke uitspraak was nou niet direkt geschikt om de vakbondsmythe in stand te houden of het vertrouwen van de achterban te versterken. Daarom kwamen de zes bonden die bij de oliewinning werkzame leden hadden snel met een verklaring die geen andere bedoeling had dan een wat betere indruk te maken: „Als de ontslagen niet ongedaan zouden worden gemaakt, zouden de bonden deze aanvechten voor de rechtbank.

Zolang die ontslagen gehandhaafd bleven was een oplossing van het konflikt onmogelijk.

Het klonk flink! In werkelijkheid was het een stukje theater. De vraag naar arbeidskrachten voor de olie-industrie is groter dan het aanbod. Al jarenlang. Bij ieder arbeidskonflikt in het verleden werden, evenals thans, de betrokkenen ontslagen om vervolgens even hard weer te worden aangenomen. „Ze kunnen niet zonder ons”, stelde de ontslagen *David Shaw* op zeker moment zijn lotgenoten gerust.

Maar het was natuurlijk geen theater, dat de bonden eind augustus aankondigden, dat zij samen met de ondernemers een oplossing van het konflikt zouden zoeken. Het tijdstip leek duidelijk gunstig. Het konflikt verkeerde nog altijd in een impasse. De bonden hadden niets te verliezen. Als de ondernemers (uit goed begrepen eigenbelang) er mee akkoord zouden gaan dat onder het personeel de sinds lang gevraagde stemming zou worden gehouden en een meerderheid zou belangenbehartiging door de bonden (of door een nog te stichten bond) wensen, dan zou erkenning van de vakbeweging onvermijdelijk worden en dan zou het advies van werkhervatting ongetwijfeld terstond en algemeen worden opgevolgd. Schijnbaar zouden de stakers de overwinning hebben behaald, in werkelijkheid zouden de vakbeweging én de ondernemers er zijde bij spinnen.

Toen de bonden aankondigden dat zij wilden pogen een definitieve oplossing van het konflikt te vinden, toonde het *Liaison Committee* zich verheugd. Verharding van de akties, uitbreiding ervan door nieuwe 24-uur-stakingen, het werd allemaal voorlopig opgeschort tot 6 september, datum van het overleg tussen de vakbeweging en de ondernemers. Zag het kommittee de adder onder het gras niet? Of stond dat kommittee, zoals sommige kranten al hadden geschreven, toch dichterbij de vakbeweging dan het wel scheen?

Op het moment dat dit nummer van *Daad en Gedachte* voor de druk gereed wordt gemaakt, is het niet bekend wat de resultaten van het overleg zijn geweest. Zowel de Nederlandse als de Britse kranten die wij de resterende dagen van de week waarin 6 september viel onder het oog hebben gehad, zwegen er over als het graf. Op zaterdag 8 september wist alleen de *Financial Times* te melden, dat de stakingen zich hadden uitgebreid tot een grote groep arbeiders, die belast is met de levensmiddelenvoorziening van de olieplatforms. De onderhoudsmonteurs — grotendeels wél georganiseerd — bereidden zich op deelneming aan de staking voor en werden in dat voornemen gesteund door hun vakbond. Van ondernemerszijde werd bekend gemaakt, dat op korte termijn met de vakbond van deze laatstgenoemde groep overleg zou worden gepleegd. Overigens blijken de eisen van de kantine werkers af te wijken van die van de overige groepen. Zij namelijk stellen wel degelijk looneisen, in tegenstelling tot hen die tot dusver voor vakbondserkenning, meer veiligheid en het weer in dienst nemen van ontslagenen streden. Wij komen op een en ander terug.

— o —

Boekbespreking

HENK EIKEBOOM, ANARCHIST

Eerst onlangs hebben wij kennis kunnen nemen van de al vier jaar geleden verschenen, door *Pszisko Jacobs* geschreven biografie van wijlen *Henk Eikeboom* (1898 - 1945). Die was tussen de beide wereldoorlogen één van de bekendste vertegenwoordigers van het anarchisme in Nederland. Op de eerste bladzijde van dit boek legt de schrijver een soort

van ‚verantwoording‘ af. „De voorbije anarchistische beweging“, zegt hij, „wordt zo langzamerhand eigendom van de huidige anarchistische intellectuelen. Nagenoeg onvermijdelijk is hierbij, dat de visie op die beweging een intellektualistische wordt. En een van de konsekwenties hiervan is, dat de indruk ontstaat als zou die anarchistische beweging van destijds vooral een beweging van intellektueel ingestelde lieden zijn geweest.“ Jacobs wil hun rol en betekenis niet onderschatten, maar wijst erop, dat de anarchistische beweging van vóór de tweede wereldoorlog ook bestond uit industrie- en landarbeiders, ambachtslieden, kleine zelfstandigen en kunstenaars. Hen aan het woord te laten komen, kennelijk één van de redenen dat hij zich tot schrijven heeft gezet, is — zegt hij — uiteraard verre van gemakkelijk. Inderdaad en in deze opzet — hij heeft het onder andere geprobeerd door over vroeger te vertellen — is hij niet helemaal geslaagd. Maar vertellen kán Jacobs.

Zijn boek is buitengewoon leesbaar geschreven en het geeft in ruim tweehonderd bladzijden een boeiend beeld van de vóóroorlogse anarchistische beweging. Voor zover deze uit de behandelde periode, om bepaalde historische redenen die wij hier buiten beschouwing moeten laten, niet is weg te denken, biedt het geschrevene in zekere zin ook een tijdsbeeld. Aan de orde komen de jaren van de eerste wereldoorlog, de roerige tijd die daarop is gevolgd, de economische crisis en haar gevolgen, het opkomend fascisme en de dreigende nadering van een nieuwe wereldbrand. En hoewel, wat bij een biografie vanzelf spreekt, Eikeboom de centrale figuur is, worden ook héél veel andere personen, bekende en minder bekende, anarchisten en niet-anarchisten, hetzij terloops ter sprake gebracht, hetzij wat uitvoeriger belicht.

Wat allereerst over het boek van Pszisko Jacobs moet worden opgemerkt is dit, dat hij zijn hoofdpersoon met duidelijke waardering en sympathie, maar tegelijkertijd ook zeer kritisch en met oog voor diens zwakheden heeft beschreven. Het is vooral deze afstand die Jacobs van zijn onderwerp heeft genomen, waaraan zijn werk betekenis ontleent. Het is natuurlijk ondoenlijk hier alle feiten of gebeurtenissen waarbij Henk Eikeboom betrokken was of een rol heeft gespeeld te noemen, laat staan te behandelen. Vergissen wij ons niet, dan was hij buiten de eigen kring vooral bekend als redakteur van *De Arbeider*, in die periode het beste en meest leesbare anarchistische blad. Bekendheid genoot hij ook als de man die de stoot gaf tot de oprichting van een uitgeverij, die zeer verzorgd een aantal lezenswaardige boeken het licht deed zien. Pjotr Arsjinovs *Geschiedenis van de Machnobeweging* was daarvan wel het belangrijkste ¹⁾.

Pszisko Jacobs beschrijft Henk Eikeboom als dichter, als activist, als schrijver, journalist en publicist. Hij beschrijft hem bovenal als een gedrevene, als een man die harts-tochtelijk zijn idealen uitdraagt en niet moe wordt de burgerlijke samenleving hinderlijk te volgen en te kritiseren. Hij beschrijft hem ook als een man die fel heeft geleefd en — zijn eigen morele maatstaven volgend — van het leven heeft genoten.

Het boek dat hier besproken wordt is géén theoretische of praktische verhandeling over het anarchisme en zijn grondslagen. Niettemin komt de lezer toch wel iets daarover aan de weet. In een van de hoofdstukken gaat de schrijver in op „*de duidelijke verzwakking, niet alleen van de officiële arbeidersbeweging, maar ook van de anarchistische*“. De auteur konstateert dat een en ander „alles te maken had met het totale wereldgebeuren en vooral met de algehele economische recessie.“ Wat verderop schildert hij hoe

1) Nestor Machno was een Russische anarchist die aan het hoofd stond van de boerenlegers die meehielpen in de strijd tegen de witte kontra-revolutie. Later werden diezelfde legers door Sovjettroepen aangevallen en verslagen omdat Machno's anarchisme natuurlijk niet paste bij het bolsjewisme.

„de beweging langzaam uiteenvalt en zich oplost.” Dat beeld is juist! Maar wat ontbreekt is een verklaring van de oorzaken. „Het wereldgebeuren” en de economische crisis van de jaren '30 moge het proces wel hebben verhaast, het wordt pas duidelijk indien men — anders dan de uit de anarchistische beweging stammende biograaf — oog ervoor heeft, dat opkomst en bloei van het anarchisme (en van de officiële ‚arbeidersbeweging’ trouwens ook) te danken is aan bepaalde historische maatschappelijke omstandigheden die steeds meer verdwijnen naarmate de kapitalistische ontwikkeling voortschrijdt. Dat is een zwakte van het boek, die overigens voorspelbaar was. Deze zwakte doet echter niets af aan het feit, dat Pszisko Jacobs voor Henk Eikeboom, die na arrestatie en wegvoering door de Nazi's, in het laatste oorlogsjaar en heel kort voor het einde der vijandelijkheden, werd gefusilleerd, het monument heeft opgericht dat hij verdient. Ook als men, zoals wij, diens maatschappelijke opvattingen volstrekt niet deelt, kan men die verdienste niet ontkennen en z'n bewondering voor dit leven niet verhehlen.

C.B.

— o —

WAT ZEGT EEN NAAM?, VROEG OOI T WILLIAM SHAKESPEARE AL

De politieke partijen die zich ooit ‚communistisch’ noemden, zonder dat zij met communisme ook maar iets te maken hadden, zijn de laatste tijd tot de ontdekking gekomen, dat het woord ‚communistisch’ bepaald niet erg geschikt is om hun politieke waar aan de man te brengen. Dat is niet alleen het geval in de D.D.R., in Roemenië of in Bulgarije, maar al evenzeer in landen als Italië, Groot-Brittannië of Nederland.

In Italië beseft men al enkele tientallen jaren lang, dat de oude vlag de lading niet dekt en nooit gedekt heeft, zoals een enkeling beseft. Maar gestreken is die daar tot op vandaag nog niet, omdat men het — wat begrijpelijk is — nog steeds maar niet eens is kunnen worden over de vlag die daarvoor in de plaats zou moeten komen. Dat het de zachtrose vlag van de braaf burgerlijke sociaal-demokratie zou moeten zijn ligt voor de hand, maar dat is iets waar men, uit vrees voor aanzienlijk klantenverlies, voor terugschrikt.

In Nederland hebben zij die de partij aan de potentiële kiezers moeten verkopen, de drempel waarvoor de Italianen staan te aarzelen, inmiddels overschreden. Nadat de CPN was opgegaan in ‚Groen Links’ en alle wezenlijke bevoegdheden van de partij aan dit samenwerkingsverband waren overgedragen, sprak het bijna vanzelf dat de traditionele rode vlag, die reeds vóór de partij zich ‚communistisch’ ging noemen iedere betekenis had verloren, vervangen zou worden door een groene, waarvan de betekenis al even gering was. Van ernstige moeilijkheden is daarbij geen sprake geweest. „Onze kiezers”, zo zal men geredeneerd hebben, „zijn altijd al kleurenblind geweest. So what?”

In Groot-Brittannië is zondag 9 september tot naamswijziging van de partij besloten. Wat de nieuwe naam zal worden staat nog niet vast. Daarover zal een in december te houden kongres beslissen. Maar die nieuwe naam is uiteraard nauwelijks belangrijk. De partij, die zich bij tijd en wijle — vooral bij het naderen van verkiezingen — kritisch over Labour placht uit te laten, maar in wezen een politiek voerde die van die van Labour niet verschilde, zal dat allemaal, hoe haar nieuwe naam ook zal luiden, natuurlijk blijven doen. En waarom ook niet? De grote Britse dichter en toneelschrijver William Shakespeare wist

het eeuwen geleden al, toen hij er op wees, dat een *naam* weinig of niets zei. Zou de bloem, die wij een roos noemen, minder heerlijk geuren indien zij nu toevallig anders heette?, vroeg hij. Zullen, vragen wij, de partijen die zich ooit ten onrechte ‚communistisch’ noemden, minder stinken als zij hun naam veranderen? Dat niet, luidt het antwoord uiteraard. Maar het is natuurlijk wel zo, dat zij dan niet langer onder valse vlag varen, althans niet langer onder de valse vlag van het communisme. Of zij dan hun politieke waar beter aan de man zullen kunnen brengen, wagen we te betwijfelen.

— o —

EEN INTERESSANTE NOTITIE OVER TWEË MENSJEWIKI

Uit de Verenigde Staten ontvangen wij sinds enige tijd het *Discussion Bulletin*, dat wordt uitgegeven door een kleine groep in *Grand Rapids* in de staat Michigan. In een van de nummers van alweer wat oudere datum troffen wij een kprte maar interessante notitie aan over twee bekende en vooraanstaande mensjewiki: *Pavel Axelrod* en *Julius Martov*. De inhoud van het stukje is vooral hierom belangwekkend, omdat hij mede enig licht werpt op bepaalde aspecten van het bolsjewisme en van de Russische revolutie. Dat is de reden, dat wij die hier in vertaling weergeven.

De schrijver ervan — een zekere Larry Gambone — stelt allereerst vast, dat de ‚leninisten’ geprobeerd hebben de mensjewieken op alle mogelijke manieren verdacht en onmogelijk te maken. Het zouden opportunisten, rechtse sociaal-demokraten en kontra-revolutionairen zijn geweest. In werkelijkheid, zo constateert hij, was het een klein beetje anders met ze gesteld.

Bij de mensjewieken waren twee vleugels te onderscheiden. De rechtervleugel ¹⁾ onderscheidde zich niet van de Duitse sociaal-democratie en kon met recht ‚opportunistisch’ worden genoemd. De andere vleugel — die van de linkse mensjewiki — hing bepaald niet de een of andere vorm van staatssocialisme aan en leek noch op de sociaal-democratie, noch op de bolsjewiki.

Het wordt maar al te dikwijls en al te licht vergeten, dat indertijd de splitsing tussen bolsjewieken en mensjewieken geen gevolg was van meningsverschillen tussen revolutionairen en gematigden of tussen socialisten en sociaal-demokraten. Wat de twee Russische stromingen gescheiden hield, was de vraag wat voor soort partij men in Rusland nodig had ²⁾.

De volgelingen van Lenin wilden een tot het uiterste gecentraliseerde elite van samenzweerders; hun tegenstanders wensten een brede democratische beweging. De twee mensjewieken die het krachtigst stelling namen tegen de bolsjewieken, omdat zij bij hen de kiemen van totalitaire opvattingen ontwaarde, waren Axelrod en Martov.

- 1) Wij beschouwen het onderscheid tussen ‚links’ en ‚rechts’ in de politiek als achterhaald en van geen betekenis meer, maar wij houden ons hier aan de terminologie van de schrijver van het stukje, wat wel geen misverstanden zal geven.
- 2) Gambone staat met deze opvatting bepaald niet alleen. In een aan de mensjewieken gewijd opstel, opnieuw afgedrukt in een vorig jaar verschenen bloemlezing, zegt *Robert Conquest*, auteur van o.a. twee belangrijke boeken over de stalinistische terreur, precies hetzelfde (*Robert Conquest, Tyrants and typewriters*, blz. 132).

PAVEL AXELROD was een van de eerste Russische marxisten en hij oefende een grote invloed op de mensjewieken uit. In tegenstelling tot Lenin en de overige bolsjewistische leiders was hij een arbeider en hij stamde uit een arme familie. Van het begin af aan verzette hij zich tegen de elitaire en „mechanische” opvattingen van Plechanov en hij legde de nadruk meer op de menselijke aktiviteit dan op deterministische ontwikkelingswetten. Axelrod was van mening, dat socialisten ijverars voor vrijheid dienden te zijn en hij bepleitte de vorming van een democratische massabeweging. Hij had in het geheel niets op met de revolutionaire intellectuelen en hun schema’s, omdat hij beseftte, dat de arbeiders uiteindelijk voor hen alleen maar kanonnenvoer zouden zijn.

Hij beschouwde de Russische Sociaal Democratische Partij als een organisatie van de kleinburgerlijke intelligentsia die er naar streefde de arbeidersklasse onder haar invloed te brengen. Axelrod daarentegen wilde de intellectuelen deel laten uitmaken van een proletarische massabeweging, die een tegenwicht zou kunnen vormen voor hun pretenties.

Gezien deze opvattingen is het geen wonder, dat hij in 1903, toen de splitsing tussen bolsjewieken en mensjewieken zich voltrok, Lenin een „Jacobijn” noemde en het bolsjewisme karakteriseerde als een „ . . . putschistische, samenzweerderige aanpak, een mengeling van Bakoeninistische en Blanquistische tendensen, verscholen achter een marxistische fraseologie.” Hij noemde het bolsjewisme óók een „ . . . bijzonder simpele kopie van het bureaukratisch-autokratische systeem van ons (tsaristisch) ministerie van binnenlandse zaken.”

Axelrod vond de bolsjewistische greep naar de macht „kontra-revolutionair” en een „misdaad zonder weerga” welke tot de ondergang van Rusland zou leiden.

JULIUS MARTOV deelde in tal van opzichten de opvattingen van Axelrod. Zo beschouwde ook hij socialisme niet als de vernietiging van iemands persoonlijke vrijheid maar juist als de volledige verwezenlijking daarvan. Ook hij was gekant tegen de vorming van een partij van beroepsrevolutionairen en was voorstander van een meer gedecentraliseerde partij met autonomie van de plaatselijke afdelingen. Evenals Marx, was hij van mening, dat de strijd van de arbeidersklasse er een was van zelfbevrijding, oftewel „revolutie van onderop”. Die revolutie zag Martov niet als een verovering van de macht door een partij of door een elite, maar als een nagenoeg spontane opstand van de massa’s.

Martov legde ook de nadruk op plaatselijke zelfaktiviteit. Zijn onafgebroken ijveren voor het idee van zelfbestuur begon vrucht te dragen in 1905 met de vorming van de Petersburgse sovjet ³⁾.

Tijdens de oktoberrevolutie schenen de sovjets Martov’s ideeën te belichamen, maar hij wees er nadrukkelijk op, dat niet één partij deze organen zou mogen domineren. Revolutionaire arbeiders steunden aanvankelijk de bolsjewieken, maar voelden zich geleidelijk aan meer aangetrokken tot de opvattingen van Martov. In het jaar 1918 groeide in de sovjets de aanhang van de mensjewieken. De bolsjewieken vreesden hun meederheid te verliezen. Ze royeerden Martov en zijn medestanders uit het Centraal Executief Committee en verboden hun kranten. Voor Martov betekende dat de dood van de revolutie en het begin van het einde van vrijheid en socialisme. Hij begroette met vreugde het uitbreken van de revoluties in Duitsland en Oostenrijk, omdat hij hoopte dat ze, indien ze zouden slagen, een steun voor de Russische arbeiders zouden zijn en de revolutie in Rusland zouden redden.

Martov zag in, dat Rusland niet rijp was voor socialisme omdat er geen arbeidersklasse

3) Over de Petersburgse sovjet van 1905 oordelen wij anders dan Gambone. Ook op enkele andere punten verschillen wij met hem van mening. Men zie daarvoor verderop ons kommentaar.

van betekenis was en omdat de boeren privaateigendom van de grond verlangden inplaats van een socialistische economie. Hij was ook gekant tegen de nationalisatie van de grond. Daar kwam bij, dat er volgens hem onder bolsjewistisch bewind geen sprake kon zijn van socialisme, maar slechts van staatskapitalisme. Martov was waarschijnlijk een van de eersten die tot deze konklusie kwamen. De bolsjewistische onderdrukking, die voelbaar werd met de vernietiging van de coöperaties, van de sovjets en van de fabriekskomitees maakte volgens Martov iedere vorm van werkelijk socialisme volstrekt onmogelijk.

De linkse mensjewiki, de anarchisten en de radencommunisten werden verslagen door middel van de bolsjewistische terreur. Nu is het leninisme aan het zieltogen. Misschien zullen strijders als Axelrod en Martov nu de erkenning krijgen waarop ze recht hebben.

K o m m e n t a a r

Wat revolutionaire gezindheid en activiteit betreft deden de ‚linkse‘ mensjewieken zeker niet door de bolsjewieken onder. Een mensjewiek als *Boris Nicolaevsky* bijvoorbeeld werd vóór 1917 acht maal gearresteerd en driemaal naar Siberië verbannen. Vandaar wist hij twee keer te ontsnappen en éénmaal kon hij ontvluchten uit een gevangenis. Er zijn maar weinig bolsjewieken die kunnen bogen op een dergelijke ‚staat van dienst‘⁴⁾.

Waarin de mensjewieken en de bolsjewieken zich van elkaar onderscheidden, dat waren inderdaad de wederzijdse opvattingen omtrent de partijorganisatie. Wij delen de opvatting van Pavel Axelrod, dat de Russische Sociaal Democratische Partij naar bolsjewistisch model een „organisatie van de „klein-burgerlijke intelligentsia“ was. Wij vinden ook, dat hij terecht Lenin een *Jacobijn* noemde, iets wat Lenin zelf trouwens ook deed⁵⁾. En Axelrod had ons inziens evenmin ongelijk toen hij het bolsjewisme karakteriseerde als „een mengeling van Bakoeninisme en Blanquisme“.

Wat de mensjewieken echter niet zagen was, dat in een land als Rusland, waarvan Martov later zei, dat socialisme er — gezien de klassenverhoudingen — niet voor de deur stond, juist aan een *jacobijnse* partij een historische rol in de komende omwenteling was voorbehouden. De politiek waarvoor de bolsjewieken kozen, beter gezegd: gedwongen waren te kiezen, betekende, anders dan Martov dacht, niet „de dood van de revolutie“ of „het einde van het socialisme“ om de eenvoudige reden, dat er van socialisme geen sprake was geweest en de revolutie geen andere maatschappij kon scheppen dan die welke Martov zelf met het woord ‚staatskapitalisme‘ aanduidde.

Wat nu het stukje in *Discussion Bulletin* betreft, de schrijver ervan ziet naar onze mening over het hoofd, dat zowel in de Petersburgse sovjet van 1905, als in de latere in hoofdzaak vertegenwoordigers van diverse politieke partijen zaten en deze organen dus veel minder de ideeën van Axelrod of Martov belichaamden dan hij veronderstelt. Waar hij van „revolutionaire arbeiders“ spreekt, schrijft hij de voor hun belangen strijdende betrokkenen bepaalde denkbeelden toe, die zij volgens ons niet of nauwelijks huldigden. Wij houden het ook voor onjuist om te beweren, dat de bolsjewieken „radencommunisten“ hebben verslagen. Radencommunistische opvattingen ontstonden in *Westeuropa* pas toen het werkelijke karakter van de Russische revolutie langzaam duidelijk werd.

4) *Conquest* in de reeds genoemde bloemlezing, blz. 132.

5) Zie Lenin's brochure *Wat te doen?* uit het jaar 1902.

WAT ZIJN DE PERSPEKTIEVEN VAN DE HERVORMINGEN IN CHINA?

Het Belgische blad *Trends* bevatte enige tijd geleden een interview met de Chinese professor *An-chia Wu*, die verbonden is aan het Taiwanese instituut voor Internationale Betrekkingen en die mede-uitgever is van het in de Engelse taal verschijnende tijdschrift *Issues and Studies*. Dit tijdschrift behoort tot de beste en interessantste periodieken die zich met China bezig houden, doordat de daarin gepubliceerde artikelen geschreven worden door auteurs (in diverse landen) die de Chinese taal machtig zijn en die zich dientengevolge op Chinese bronnen baseren.

De naar onze mening belangrijke vraag die in het interview aan de orde kwam, was die, hoe het in de naaste toekomst, anders gezegd na de dood van Deng Xiaoping, met de onder hem op gang gekomen hervormingen zal gaan. Wij hebben in *Daad-en Gedachte* al eens betoogd, dat de maatschappelijke ontwikkelingen in de Chinese Volksrepubliek aan hun eigen wetten gehoorzamen en dat Dengs dood weinig invloed op die ontwikkelingen kan hebben. Van een dergelijke zienswijze viel in de uiteenzettingen van professor Wu weinig te bespeuren. Niettemin bleek ook hij ervan overtuigd, dat de hervormingspolitiek in China zal worden voortgezet. Naar zijn mening zal er na enkele jaren van stabiliteit ook op het politieke vlak sprake van hervormingen zijn.

Prof. Wu verwees hierbij naar een toespraak die Deng Xiaoping op 4 september van het vorig jaar heeft gehouden. In die toespraak verklaarde Deng, dat er voor China geen toekomst is zonder hervormingen. Hij uitte zich daarin, zeer opmerkelijk, zelfs opvallend mild over Zhao Ziyang, de volijverige voorstander van radikale veranderingen, die onder druk van tegenstanders zijn hoge positie kwijtraakte.

„China's open-deur-politiek kan niet meer worden teruggedraaid. Een terugkeer naar de periode zoals in de jaren '50 (de periode vóór de zogenaamde Kulturele Revolutie — red. D & G) is niet meer mogelijk. Daarvoor zijn de contacten met de buitenwereld reeds te intens geweest”, betoogde prof. Wu. Uit zijn woorden zou men kunnen afleiden, dat de contacten met de buitenwereld de hervormingen in China teweeg hebben gebracht. Volgens ons is het omgekeerd. Het zijn de op een gegeven moment onvermijdelijke geworden hervormingen geweest, die tot nauwere contacten met de buitenwereld en tot de open-deur-politiek hebben geleid.

Sprekend over de huidige situatie onderscheidde professor Wu drie verschillende groepen aan de top van de Chinese samenleving. Eén groep, zegt hij, wil het leiderschap van de partij handhaven. Dat is, zeggen wij, de groep die de oude partijbureaucratie vertegenwoordigt. Een andere groep, typisch de woordvoerder van de nieuwe managersklasse, wil verder gaan met het hervormingsbeleid en is bereid ook westerse politieke ideeën te aanvaarden (lees: staat niet afwijzend tegenover de burgerlijke democratie zoals die zich in het westen heeft ontwikkeld). Een derde groep, aldus prof. Wu, wil alleen sleutelen aan de centraal geplande economie (met wandere woorden: accepteertwat in China „socialistische (!) markteconomie” is genoemd) maar is voor het overige een tegenstander van politieke hervormingen. Het is deze groep, waartoe ook Deng Xiaoping behoort, die thans duidelijk de lakens uitdeelt en die verantwoordelijk is voor de onderdrukking van die — door de studenten op het Plein van de Hemelse Vrede gesteunde — beweging, die in het krijt trad voor politieke democratie.

Van die onderdrukking gaf prof. Wu in het vraaggesprek met *Trends* een aantal voorbeelden. Zijn uiteenzetting riep bij ons vragen op, die op de pagina's van het Belgische

blad onbeantwoord bleven. Zo zei hij bijvoorbeeld, dat er binnen het leger sprake is van een zeker verzet tegen het huidige onderdrukkingsbeleid en dat mensen als de huidige minister van defensie de gewezen partijleider Zhao Ziyang steunen. Hij zei ook, dat studenten, voor ze naar de universiteit mogen gaan gedurende een jaar in het leger politiek geïndoktrineerd moeten worden. Na eerst te hebben verklaard, dat het leger „het beleid poogt te beïnvloeden en probeert de partij te controleren”, merkte hij later op, dat het leger „nog steeds een verdediger van de konservatieve waarden is en nog steeds door de partij wordt gekontroleerd”. Wij kunnen dat alleen maar zo verstaan, dat de legergroep die het met het huidige beleid *oneens* is, pogingen in het werk stelt de partij te controleren en vragen ons af, hoe het onder die omstandigheden dan wel met de „indoktrinatie” zit.

In het betoog van prof. Wu troffen wij meer onduidelijkheden aan, om niet te zeggen tegenstrijdigheden. Zoals we hierboven al hebben gekonstateerd, meent hij dat er *n a e n k e l e j a r e n* (spatiëring van ons - red. D & G) in China toch politieke hervormingen tot stand zullen komen. Het is zijn laatste woord in een gesprek, waarin hij eerder verklaarde: „Ik vrees, dat de democratische beweging op korte termijn in China niet zal slagen.” Wij zouden hem graag de vraag gesteld hebben, welke van deze twee uitspraken wij serieus moeten nemen.

In het gesprek met *Trends* heeft prof. Wu uitvoerig de ernstige moeilijkheden geschetst waarmee de Chinese leiders van nu gekonfronteerd worden: inflatie, een groeiende kloof tussen arm en rijk (verschijnsel dat zich overal voordoet waar, zoals in China, de kapitalistische produktiewijze heerst !), tegenstellingen tussen de steden en het platteland en een te geringe produktiviteit van de industrie. Wu spreekt vervolgens wel over de maatregelen waarmee men deze problemen te lijf gaat, maar wat men tevergeefs bij hem zoekt, dat is een uiteenzetting omtrent het verband tussen deze problemen en die maatregelen. Dat komt ons inziens hierdoor, dat Wu de door hem genoemde problemen als een gevolg van de hervormingen ziet, inplaats van ze te beschouwen als problemen die in de loop van de kapitalistische ontwikkeling onvermijdelijk ontstaan en die even onvermijdelijk omgekeerd juist hervormingen tot gevolg zullen hebben. De maatregelen waarover hij spreekt – het opdrijven van de investeringen in de landbouw en de introductie van moderne technologie – zijn niet anders dan bepaalde facetten van die hervormingen.

„Geen enkele diktator kan democratisering en liberalisering weerstaan”, aldus prof. Wu. Hij kan dat niet, voegen wij er aan toe, als de maatschappelijke verhoudingen ze noodzakelijk maken.

— o —

WEG MET WOORDEN OF NAMEN DIE ENKEL MISVERSTAND VEROORZAKEN

Niet zo heel lang na de tweede wereldoorlog schreef Anton Pannekoek in een brief aan een van zijn kameraden: „ . . . Ik ben van mening, dat we moeten afzien van het gebruik van traditionele termen en leuzen, ook zelfs met de terminologie van het marxisme. Natuurlijk blijven de wetenschappelijke onderzoeken van Marx hun geldigheid behouden en zij blijven de basis vormen van onze standpunten. Doch om het maar ronduit te zeggen: het woord marxisme zouden we niet moeten gebruiken. Onze analyses dienen uit

te gaan van de werkelijkheid, zoals iedere arbeider die kan waarnemen . . . ”

Het is niet moeilijk om in te zien, hoe Pannekoek tot deze uitspraak is gekomen. Wat voor de eerste wereldoorlog in de Tweede Internationale al begon, namelijk met de vlag van Marx een reformistisch-kapitalistische lading dekken, dat werd in de jaren '20 tot de (van Lenin en andere bolsjewieken afgekeken) gewoonte om met aan Marx ontleende termen een staatskapitalistische werkelijkheid te maskeren.

In *Daad en Gedachte* is van iets dergelijks nooit sprake geweest. Maar veel sterker nog: in de vijftienvijftig jaar dat ons blad verschenen is, zal men de naam van Marx slechts hóógst, hóógst zelden hebben aangetroffen ook al hebben wij ons steeds, en naar wij geloven met vrucht, bediend van zijn onderzoekmethode. Dat heeft niet alleen te maken met het feit, dat wij ons hebben willen hoeden voor het wekken van de misverstanden en dwaalingen die door de zogenaamde (vaak leninistische) 'linksen' worden veroorzaakt. Wij hadden een nog veel grondiger reden om slechts bij hoge uitzondering Marx te citeren of ons op hem te beroepen. Wij vinden dat namelijk een totaal verkeerde methode. Het is de zogenaamd beproefde manier, waarbij men afziet van argumentatie en van ieder pogen te overtuigen en inplaats daarvan een *autoriteit* ten tonele voert. Marx (of wie dan ook) heeft dit of dat gezegd, dus is het zo en daarmee basta! Ook dat is een misverstand en om die reden hebben wij deze methode, waarmee men niet alleen anderen, maar ook zichzelf bedriegt, nimmer toegepast.

— o —

HOE GAAT HET VERDER IN ROEMENIE?

Nadat in het septembernummer van *Daad en Gedachte* een uitvoerige beschouwing was verschenen over de jongste ontwikkelingen in Roemenië, brachten de dagbladen berichten, die we onze lezers in aansluiting op ons uitvoerig artikel niet willen onthouden. In de Roemeense industriestad Brasov namelijk heeft een bijeenkomst plaats gevonden, waarin zowel diverse vooraanstaande personen uit oppositionele groepen of partijen aanwezig waren, als vertegenwoordigers van de mijnwerkers uit de Jiu-Vallei die in juni j.l. met grof geweld in de hoofdstad Boekarest een einde maakten aan tegen het bewind van Iliescu gerichte betogingen en demonstraties.

Volgens de kranten zouden de studenten, onder andere vertegenwoordigd door Marian Munteanu, die na de ontruiming van het universiteitsplein in Boekarest gearresteerd werd, en een vertegenwoordiger van de mijnwerkers zich „met elkaar verzoend” hebben. Munteanu schudde de hand van Miron Cosma, de leider van de mijnwerkersvakbond, Cosma zei: „De mijnwerkers zijn naar Boekarest gekomen nadat ze verkeerd waren geïnformeerd.” Munteanu verklaarde: „De mijnwerkers hebben eindelijk begrepen dat ze zijn gemanipuleerd.”

Wij staan vooralsnog sceptisch tegenover de beweringen van zowel de een als de ander. Wat de bijeenkomst in Brasov voor gevolgen zal hebben voor de maatschappelijke ontwikkelingen in Roemenië moet worden afgewacht. Eén van de aanwezigen heeft gezegd: „De échte revolutie begint vandaag”. Wij vinden het nog te vroeg voor een verdergaande analyse.

— o —